

4. Конституція України : Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. / Верховна Рада України. – Офіц. Вид. – К. : Юрінком, 1996. – 80 с.
5. Сімейний кодекс України // Голос України. – 2002. – 26 лютого.
6. Цивільний кодекс України. – К. : Велес, 2010. – 272 с.
7. Сафіюлін Р. Четверта періодична доповідь України про здійснення положень Конвенції про права дитини і початкова доповідь України про виконання Факультативного протоколу про участь дітей у збройних конфліктах //www. Жіночий консорціум України. ООН: Комісія з прав дитини розглядає доповіді України. – 2011. – 28 січня.

Андрусьшин Б. И., Гуз А. М. Проблемы современного состояния прав детей в Украине. У статье проанализированы проблемы современного состояния прав детей в Украине. Ключевые слова: дети, права детей, права человека.

Andrusishyn B. I., Guz A. M. Problems in actual condition of rights of the child in Ukraine. The article is devoted to the problems in actual condition of rights of the child in Ukraine. Keywords: children, rights of the child, human rights.

*Гавронська Т. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ПОНЯТТЯ “СВОБОДИ” ОСОБИСТОСТІ

Аналізуються філософські інтерпретації поняття свободи та їх використання в системі права.

Ключові слова: людина, право, культура, виховання.

Дослідження людської поведінки та її регуляції засобами права з необхідністю приводить до зустрічі із феноменом “свободи”. В демократичних суспільствах поширена думка про те, що люди живуть, чи мусять жити, у свободі вибору, свободі від голоду, свободі думки, свободі бути тим, ким ми є чи хочемо бути, свободі індивідуальності тощо. Зрозуміло, всі ці аспекти мають бути врегульованими з позицій права. На жаль, в наявній літературі вони досліджені ще не достатньо повно. Враховуючи актуальність проблеми, зупинимось на цьому більш детально.

Відомо, що у політичній філософії та юридичних науках поняття свобода часто вживаються поряд із поняттям “автономія”. Причому останнє у західній теорії (філософії) політики та моралі використовується часто як категорія більш високого рівня. “Моральна автономія” вказує на здатність добровільно приймати для себе (об’єктивні) моральні правила поведінки (регулятиви), і, за Кантом, це представляє собою фундаментальний організуючий принцип моралі. З іншого боку, “персональна автономія” означає ті риси індивідів, які вони можуть виявляти в будь-яких аспектах їх життя, не обмежуючись питаннями моральних обов’язків.

Персональну (чи індивідуальну) автономію хоча і відрізняють від свободи, але дуже часто поняття “позитивної свободи” (буде розглянуто пізніше) вживається як еквівалентне “автономії” [1, с. 131-134]. Загалом, свобода вказує на здатність діяти, без

зовнішніх чи внутрішніх обмежень і також (у деяких концепціях) з достатніми ресурсами і владою для того, щоб досягти ефективності власних. Автономія стосується незалежності та аутентичності бажань (цінностей, емоцій, тощо), що керують людиною, коли вона вільна.

Дехто відрізняє свободу від автономії, наполягаючи на тому, що свобода стосується окремих дій, в той час як автономія є більш глобальним поняттям, що описує стани особистості [2, с. 13-15, 19-20].

Досягнення індивідуальної автономії виступає певним нормативним принципом ідеологій свободи. Розрізняють базову автономію – мінімальний статус бути відповідальним за власні вчинки, незалежним та здатним говорити за себе та ідеальну автономію – здобуття власних особистих цілей, в яких реалізується аутентичність особи, поза маніпулятивними соціальними впливами. Автономія розглядається як критерій політичного статусу, в тому, що автономна агентність розглядається як необхідна умова для рівноправної політичної взаємодії громадян; більше того, автономність виступає бар'єром патерналізму держави.

Принагідно до теми дослідження можна виділити принаймні чотири філософські позиції інтерпретації феномену свободи: ліберальні – “позитивна свобода” (“свобода як автономія” та свобода “як спроможність до дії”), “негативна свобода” (свобода як сфера вільна від втручання з боку інших людей); республіканське тлумачення свободи (можливість не бути під впливом влади іншої особи); свобода як трансцендентальна ідея (і безумовна умова) реалізації людини в суспільстві.

Історично, свобода, в її людській формі, особливо у відношенні до політики та моралі, європейською філософією розумілася як умова само-спричинення особи – людина, здатна діяти вільно від будь-якого примусу – зокрема примусу церкви чи держави. Даний підхід близький до позиції британського філософа І. Берліна і його концепту “негативної свободи” чи “свободи від” – людина є вільною в тій мірі і доти, доки жодна інша людина не перешкоджає її активності. На іншому полюсі знаходиться “позитивна свобода” чи “свобода для чогось” (цей концепт докладно був розроблений в рамках англійського неогегельянства Т. Грінном та Б. Бозанкетом, яка передбачає, що агент не зазнає обмежень у досягненні бажаної для себе мети – персонна є вільною лише тоді, коли вона є само-керованою чи автономною.

В ліберальній політичній філософії ця ідея трансформувалася наступним чином: вільною є та персонна, яка здійснює вчинки на власний розсуд. Так особа не є об'єктом зовнішніх обмежень і самостійно критично рефлексує власні нормативні уявлення, що скеровують її дії, а також не ігнорує власні довго строкові інтереси заради заради отримання швидких задовольень. Такий ідеал свободи як автономії має своє коріння не лише у філософії Ж. Руссо та І. Канта, а також у працях Дж. Міла. В сучасній політичній філософії та ідеологічному дискурсі ця течія представлена роботами С. Бена та Дж. Дворкіна.

В есеї Джона Стюарта Міла “Про свободу” йдеться про те, що особа мусить мати право робити те, що він чи вона прагне робити, за умови, що ці вчинки не мають небажаних наслідків для інших людей. Тобто, Міл розрізняє дії, що спрямовані лише на досягнення інтересів одного дієвця та дії, що враховують інтереси інших. Власне, можливість балансу між першим та другим типом дій складає наріжний камінь

філософії політичного лібералізму. З точки зору моралі, вчинок, здійснений під тиском чи з метою самозбереження, не є вільним. Приміром, особа, що вдається до певних вчинків під дулом пістолета чи від бідності, не може вважатися вільною, бо не має можливості вчинити інакше. Навіть приймаючи до уваги історію шляхетних, моральних вчинків, що були здійснені всупереч тиску обставин, мало хто може засуджувати тих людей, що в критичних ситуаціях не змогли дотриматись високих моральних норм. Іншими словами, хто може сказати, що в екстремальній ситуації, конкретна людина була вільна діяти інакше?

У теорії чистого розуму Кант визначає свободу як “безумовну причину”. Тобто, з позицій моралі (нормативний підхід), свобода є умовою існування волі. Жоден вчинок не може бути названий вільним, якщо він передбачатиме для свого здійснення певні умови. Свобода є трансцендентальною ідеєю. Свобода може спричиняти вчинки, але сама не може бути спричиненою – дана ідея лягла в основу ліберального обґрунтування свободи. Проте сучасна соціологія кидає виклик цій ідеї, наполягаючи на тому, що людська дія завжди є соціально спричиненою. Тому, свободи в чистому вигляді, згідно соціологічного підходу, як її уявляв собі Кант, не існує. Єдиним видом свободи, що може бути втіленим в життя є соціально спричинена свобода. Індивідуальна свобода є ще більш проблематичним поняттям – подібна інтерпретація свободи представлена у ідеології комунітаризму. З цих причин, соціологічні інтерпретації свободи надають більшої ваги політичній, а не моральній свободі. Кант розумів свободу в контексті релігійно організованого суспільства. Кант заявляв, що умовами моралі є ідея Бога, свободи і аморальності. Соціологія, навпаки, проголошує секуляризацію суспільства. Кант зазначає: “Заперечення трансцендентальної свободи мусить... призвести до знищення всієї практичної свободи”. Тому що свобода не може мати причини. Свобода є абсолютно автономною – за визначенням.

Розуміння свободи, як такої, що базується на принципі автономії, призвела також до появи концепції зовсім відмінного розуміння “позитивної свободи”, де свобода розуміється як ефективна спроможність діяти чи досягати власні цілі (саме цей принцип розуміння свободи ліг в основу ідеології соціал-демократії, зокрема праць Дж. Ролза [3]). Свобода в такому разі розуміється як “акт спроможності”. З цієї точки зору, персона, якій не заборонено бути членом місцевого Клубу, але яка занадто бідна, щоб дозволити собі членство в ньому, не є вільною для того, щоб бути членом цієї установи: не має достатніх спроможностей для дії. Дана філософська дилема зв'язку між свободою як автономією та свободою як здатністю до дії вказує на зв'язок між свободою та матеріальними ресурсами. З цього приводу Хайек зазначив: “свобода і добробут дві гарні речі... що залишається відмінними” [4, с. 17-18].

Республіканська версія свободи, бере свої витоки у працях Цицерона та Мак'явелі. Протилежністю вільної людини у римському, республіканському розумінні, був служник, чи раб, і принаймні до початку двадцятого століття, домінуюча конотація свободи, що вживалася у республіканському дискурсі, вказувала на життя поза обов'язками перед кимось: на можливість не бути об'єктом свавільного примусу з боку інших” (freedom as antipower). З цієї точки зору, опозицією свободи є домінування. Агент може вважатися невольним, якщо він є об'єктом потенційної сваволі чи рішень інших. В ідеології республіканізму, ідеальним урядом для захисту

свободи є той, гарантує, що жоден агент, включаючи уряд, на має свавільної влади над громадянами. Ключовий метод досягнення цієї мети – розподіл влади.

Республіканська концепція свободи значною мірою відмінна від концепцій “позитивної” і “негативної” свободи. На відміну від позитивного розуміння свободи, республіканська свобода не є принципово залежною від ідеї раціональної автономії для реалізації власної природи чи особистої мети. Республіканці не обговорюють питання цілей, їх мета нівеляція домінуючих сил. На відміну від концепцій негативної свободи, республіканська свобода першочергово сфокусована на уникненні самої беззахисності перед втручанням ніж врегулюванні актуальних обмежень.

Тому, на противагу звичайній концепції негативної свободи, республіканське її розуміння полягає в тому, що сама можливість свавільного перешкоджання діям громадянам з боку інших осіб і інституцій може конституювати обмеження свободи.

З іншого боку, згадані дискусії щодо зв'язку свободи та необхідності мають і інший вимір – розрізнення наступних категорій вчинків: дії здійснені з інструментальною метою (щоб фізично вижити, приміром), чи з необхідності, та дії, здійснені заради мети в собі – повністю вільні вчинки.

Згідно Х. Арендт, сучасні суспільства, створюючи добробут, що базується на виробництві та споживанні, втратили той тип свободи, що передбачає дії заради їх власної мети, дії повністю відокремлені від вимог та необхідності. Дія, як вільний акт, за Арендт [5], не є корисною в жодному очевидному смислі. Навпаки, вона має мету в самій собі, творчу, сутнісно публічну. Така дія відкриває, реалізує в людях їх ідентичність – “хто ми є” в порівнянні з тим, “чим ми є” як люди (за своєю біологічною природою). Арендт вважає, що античні греки мали таке розуміння свободи: дії, здійснені в публічній (громадській сфері) вивільняли ідентичність та особистість людей – як для спільноти, так і для самої людини. “Діючи та розмовляючи, люди демонстрували ким вони є, активно відкриваючи їх унікальні особисті ідентичності”.

Хоча і у відмінний від Канта спосіб, Арендт також розуміє свободу за межами категорій будь-якої зовнішньої причинності та можливого об'єктивного описання. Зазначаючи, що сучасне західне суспільство, намагаючись сказати “ким є хтось”, зазвичай описує людину через те, “чим вона є”. Сфера “що” є сферою, яку скоріше приховує “хто”, замість того, щоб вивільняти її. За такого підходу, соціологія певною мірою приховує реальність свободи через свою залежність від категорій об'єктивної причинності і “що” речей. Соціологія також приховує дію – оскільки звертає увагу на необхідності – соціальних та матеріальних умовах, які формують індивідів – замість свободи в її розуміння як ситуації, за якої індивіди вдаються до дій, долаючи необхідність. В подальших філософських дискусія згаданий підхід Арендт трансформувався у ідею “громадянського суспільства” та “сфери публічної відкритості”, найбільш виразно представлені у роботах Юргена Габермаса.

Наведемо також класифікацію типів свободи, що використовується у різних ідеологічних дискурсах, зроблену І. Прокопчук [6], яка виділила наступні види свободи: за формою свободу виокремлюють як негативну або “свободу від” та позитивну, тобто “свободу до”: негативна свобода полягає у відсутності щодо індивіда будь-якого тиску, примушування, нав'язування зовнішньої волі і нормативно

закріплюється у правах і свободах громадян; позитивна свобода передбачає спроможність людини на основі знань, досвіду та переконань здійснювати за власним вибором певну поведінку, яка реалізується у користуванні правами, свободами, виконанні обов'язків, відповідальності за власні дії; б) за суб'єктом свобода поділяється на особисту, де носієм свободи є індивід (свобода слова, совісті, недоторканність, тобто свобода громадянська) та суспільну, де носієм свободи є народ (народний суверенітет); в) за сферою прояву у суспільстві свобода може бути економічна, політична, культурна, релігійна тощо; г) за рівнем інституційно-правового закріплення у суспільстві свобода є реально забезпечена та декларативна, тобто псевдосвобода; д) за ідеологічним обґрунтуванням можна виокремити такі тлумачення свободи: ліберальне, демократичне, анархічне, тоталітарне; е) персоніфікація свободи у вигляді вільного акту волевиявлення людини дозволяє виокремити її наступні стадії: зовнішня свобода, тобто відсутність нездоланих зовнішніх перешкод, що унеможливають здійснення людиною своєї волі; внутрішня свобода, що полягає у наявності знань, досвіду, морально-ціннісних настанов та світоглядних орієнтирів, що формують інтереси і потреби особи та розуміння шляхів їх вирішення; наявність вибору та його здійснення через прийняття рішення на основі власної волі; почуття відповідальності за прийняте рішення та його наслідки.

Методологічні підходи до тлумачення свободи можуть бути наступними: розгляд свободи з позицій індивіда, колективу, їх органічної єдності; з якими цінностями та яким чином (паритет/пріоритет) слід узгоджувати свободу у суспільстві; якому виду свободи треба надавати перевагу при реалізації у суспільстві (зовнішній чи внутрішній, індивідуальній чи суспільній); як обґрунтувати свободу: з позицій дозволяючого підходу, коли у законі регламентовано, що людина має право робити, чи з позицій обмежувально-упереджувального підходу, коли у законі встановлена заборона на певні дії і свобода безпосередньо виходить від умовчання закону (тут, на наш погляд, можна проводити межу між тоталітарними та ліберальними політико-правовими системами); яким повинне бути співвідношення дозволеного та забороненого у суспільстві і як тлумачити сферу дозволеного: все, що прямо не заборонено законом (лібералізм), чи все, що прямо приписано в законі (тоталітаризм).

На наш погляд, в контексті дослідження ідеологій свободи в сучасних демократіях, можна виділити релятивну стратегію її інтерпретації. Цей підхід наполягає на тому, що демократія є насамперед механізмом вирішення соціальних конфліктів, а оскільки вона – це процес, в якому приймають участь різноманітні сили, її неможливо звести до якогось одного політичного “кольору” і одної істинної відповіді “як правильно” жити – в цьому розумінні демократія є анти-ідеологічною, якщо розуміти під ідеологією єдино правильно світобачення. Найголовніше полягає в тому, що при будь-яких шляхах та засобах реалізації основоположних принципів демократії ці принципи мають бути дотримані. Російський філософ П. Новгородцев наступним чином пояснив суть даного підходу: “Поскільки демократія є системою свободи, є системою політичного релятивізму, для кого немає нічого абсолютного, який все готовий припустити, будь-яку політичну можливість, будь-яку господарську систему, аби лише порушувало начал свободи, – вона і є завжди розпуттям; жоден шлях тут не є однозначно вірним, жодний напрямок не заборонено. Над всім життям,

над всією думкою панує принцип відносності, терпимості, найширших припущень та визнань” [7, с. 120].

Зв'язок свободи та рівності. Французький філософ Ф. Бенетон, коли описує зв'язок між свободою та рівністю в демократичному суспільстві: “люди рівні або тому, що разом чимось володіють, або тому, що вони разом взагалі нічого не мають окрім свободи нічим не володіти разом” [8, с. 351]. В першому випадку рівність носить субстанційний характер, вона заснована на визнанні того, що властиво власне людині; у другому ж випадку рівність носить формальний характер, це рівність в неволодінні, вона означає, що людське в людині повністю перебуває в стані недетермінованої свободи.

При субстанційній рівності інший рівний мені, оскільки самою нашою конституцією ми розділяємо дещо суттєве. Незалежно від існування численних форм прояву природної нерівності існує визначальна та основоположна рівність, пов'язане з тим, що ми є, і незалежне від нас – рівність природного права. Субстанційна рівність наполягає – вести себе подібно до людини має сенс. Не усі способи життя рівні, не всі дії людини є людськими. За рівності в не володінні одна людина рівна іншій, оскільки розділяє ту саму безумовну свободу, оскільки відмінності не якоюсь особливою чеснотою чи вадою, оскільки усі способи життя рівнозначні. Усім людям разом належить лише їх незалежність, вони позбавлені будь-яких природних детермінацій. Через прагнення до свободи, в своїй чистій та завершеній формі рівність сучасності позбавлене будь-якої субстанційності. Це рівність вивільнених людей, які владарюють над своєю людяністю, оскільки людяність співпадає зі свободою. Жити по-людськи має лише один смисл: задавати самому собі свій власний закон.

Згадані визначення свободи, на наш погляд, комплексно інтегровані у практики сучасних демократичних суспільств. При цьому, кожна з них сформувала власний фокус оцінки цих практик в контексті різних ідеологічних дискурсів.

В наш час термін “демократія” використовується в декількох значеннях і кожне з них задає свою перспективу ідеї свободи: Форма правління, за якого політичні рішення приймають безпосередньо всі без виключення громадяни, діючі у відповідності з правилами правління більшості, називається прямою демократією, чи демократією участі. Форма правління, за якого громадяни здійснюють своє право прийняття рішень не особисто, а через своїх представників, обраних ними і відповідальних перед ними, називається представницькою чи плюралістичною демократією.

Форма правління, за якого влада більшості реалізується в рамках конституційних обмежень, що мають на меті гарантувати меншості умови для здійснення визначених індивідуальних чи колективних прав, таких, наприклад, як свобода слова, віросповідання і т.п., називається ліберальною чи конституційною демократією.

Форма правління, за якого будь-яка політична чи соціальна система, незалежно від того, чи є вона дійсно демократичною чи ні, ставить своєю метою звести до мінімуму соціальні та економічні відмінності, особливо ті, що спричинені нерівним розподілом приватної власності, називається соціальною демократією, крайнім втіленням якої є соціалістична демократія.

Безперечно, необхідною умовою демократії в будь-яких її формах є політична

свобода та особиста автономія. Але вони не можуть бути відповідним чином реалізовані там, де немає реального вибору в соціальній та демократичних сферах, де існує значна соціальна нерівність. Свобода як ідеал в умовах демократії завжди співвідноситься з принципом справедливості. Характер спів відносин цих ідей породжує ті чи інші системи перерозподілу матеріальних благ.

В широкому розумінні сучасна демократія є комплексом інститутів та організацій, структура та функціонування яких базується на ліберально-демократичних світоглядних та ціннісних постулатах, нормах, установках.

Американський дослідник К. Боленн виділив наступні принципи демократичності суспільства, деякий комплекс принципів, норм і цінностей, без яких жоден політичний режим не можна розцінювати як демократичний. Перші три з них характеризують рівень народовладдя: чесні та вільні вибори, система обрання законодавчої влади, система обрання виконавчої влади. Інші три показники відносяться до політичних свободам, свободі друку, свобода діяльності опозиційних груп та організацій, урядові санкції [9, с. 380].

Основні інститути сучасної ліберальної демократії зводяться до наступних: народне представництво, що здійснюється за допомогою вільних виборів; розподіл влад, забезпечує контроль уряду парламентом; ієрархія юридичних правових норм, що засновується на принципі законності, і т.п.

Певною мета ідеологією і мірилом демократичності та правового характеру сучасної держави стала Всезагальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 г. та доповнена 19 грудня 1966 р. двома пактами: один про економічні, соціальні та культурні права, інших про громадянські та політичні права. Без принципу недоторканості особи, без свободи слова та преси а також доступу до інформації, що стосується суспільних справ, право голосу втрачає смисл. Без свободи від необґрунтованих арештів партія, що знаходиться при владі, може тероризувати свої супротивників та серйозно послаблювати опозицію.

Одним з ключових характеристик демократії є політична рівність всіх без винятку громадян перед законом за принципом “одна людина – один голос”.Ця характеристика буде не просто декларацією лише за реалізації ряду інших елементів, які інтегрально входять в саме визначення демократії. Мова йде про насамперед про те, що уряд повинно діяти у відповідності з чітко фіксованими та загальноприйнятими процедурами, що дозволяють без жодних перешкод висловлювати та оприлюднювати позиції, інтереси, прагнення всіх зацікавлених осіб та груп. Демократія передбачає, що для реалізація політичної свободи а не сваволі, необхідно, щоб всі особи, контролюючі владні структури, повинні бути відповідальні перед власними виборцями і періодично через строго встановлений строк переобиратись.

На наш погляд, саме плюралістичний характер сучасних демократій є тією ключовою ознакою, за допомогою якою можна описати в теоретичному дискурсі практики реалізації свободи у демократичних суспільствах. Плюралізм означає існування множини позицій в процесі розподілу влади. Приміром, демократичне правління характеризується присутністю багатьох еліт, що конкурують між собою за голоси виборців. І навіть принцип розподілу владу теж представляє собою один з можливих варіантів політичного плюралізму. Множинність є легітимним принципом

реалізації громадянських прав у демократичному суспільстві.

Нормативні теорії демократії, як інструмент дослідження демократичних соціальних практик, здебільшого будуються як відповіді на питання: яка з демократичних форм, коли і яким чином, є більш бажаною для даного соціального контексту.

Приміром, Йозеф Шумпетер [10, с. 30] стверджує, що лише високо формалізований тип демократії, в якому громадяни голосують в електоральних процесах з метою обрання конкуруючих еліт є бажаною (ліберальний підхід), в той час як концепція демократії яка передбачає більш глибоке розуміння рівності є небезпечною. З іншого боку, Жан-Жак Руссо наполягав на тому, що чисто формальне розуміння демократії робить її подібною до рабства, в той час як лише глибоко егалітарні демократії мають політичну легітимність. Інші дослідники наполягали на тому, що демократія взагалі є неприйнятною політичною формою.

В якості робочого визначення терміну “демократія”, що дозволить вирішити зазначені дослідницькі завдання, в роботі буде використовуватись наступне: ідея “демократії” відноситься до такого методу групового прийняття рішень, що характеризується певною рівністю її учасників на кожному з етапів колективного прийняття рішень. За такого підходу, термін демократія вказує на колективний процес прийняття рішень – тобто таких рішень що стосуються груп і розповсюджуються на кожного з учасників, тим самим об'єднуючи їх в цілість і в той же час дане визначення, завдяки його певному формалізму, дозволить виділити ті змістовні компоненти, що вкладаються у нього апологетами різних ідеологічних дискурсів, зокрема ліберального, соціал-демократичного та “третього шляху”. Це передбачає, що демократія як певний формат соціальних відносин може реалізовуватись в групах різних категорій, і вони, відповідно, можуть бути названими “демократичними”. Тобто, демократія може втілюватись в родині, громадських організаціях, економічних об'єднаннях, державах та міждержавних об'єднаннях, глобальних організаціях. Подібне визначення позбавлене будь-яких нормативних змістів. Поняття “свободи” та “рівності” (що є взаємопов'язаними), які містяться у визначеннях концепту “демократія”, можуть бути різної глибини. Це може бути чисто формальна свобода та рівність, типу “одна персона – один голос” у виборчих процесах, чи вона може бути більш змістовною, включаючи право на участь у політичних процесах, в процесах обговорення та побудови коаліцій. “Демократія може стосуватись кожної зі згаданих політичних форм. Вона може включати в себе пряму участь учасників спільноти в прийнятті законів і інших управлінських рішень чи вона може вказувати на участь членів спільноти в обранні представників, що будуть приймати згадані рішення (представницька демократія).

У соціальній філософії існує надзвичайно багато підходів до вирішення проблеми взаємовідносин понять демократії та свободи. У західній філософській думці ця проблема оформилась як опозиція лібералізму та демократії, ліберальної демократії та соціал-демократії і зрештою їх конвергенцію в форматі постідеологічних політик “третього шляху”. Саме в контексті порівняльного аналізу даних ідеологічних дискурсів, на наш погляд, буде можливим виокремити характеристики ідеології та філософії свободу в сучасних демократичних суспільствах.

Використані джерела:

1. Берлін І. Чотири есе про свободу. – К. : Основи, 1994. – 272 с.
2. Benn, Stanley (1988). A Theory of Freedom, Cambridge: Cambridge University Press.
3. Ролз Дж. Теорія справедливості. – Київ: Основи, 2001. – 822 с.
4. Giddens A. The Consequence of Modernity. – Stanford: Stanford Un. Press. 1990.
5. Арендт Г. Становище людини. – Львів: “Літопис”, 1999. – 225 с.
6. Прокопчук І. В. Ціннісне та інституційно-владне забезпечення політичної свободи в умовах демократії: політологічний аналіз творчої спадщини Алексіса де Токвіля : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук. – НАН України, Інститут політичних та етнонаціональних досліджень. – К., 2001.
7. Новгородцев П. И. Об общественном идеале. – М. : Пресса, 1991.
8. Бенетон Ф. Введение в политическую науку. – М. : Издательство “Весь мир”, 2002. – 368 с.
9. Benn, Stanley (1988). A Theory of Freedom, Cambridge: Cambridge University Press.
10. Шумпетер Й. Капитализм, социализм и демократия : пер. с англ. / предисл. и общ. ред. В. С. Автономова. – М. : Экономика, 1995. – 540 с.

Гавронская Т. В. Философско-правовые интерпретации понятия свободы” личности.

Анализируются философские интерпретации понятия свободы и их использования в системе права.

Ключевые слова: человек, право, культура, воспитание.

Gavronskaya T. V. Philosophical-legal interpretations of concept of individual freedom”.

Philosophical interpretations of concept of freedom and their use are analysed in the system right.

Keywords: man, right, culture, education.

Каленяк Р. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМИ ВПЛИВУ НА СУСПІЛЬНИЙ РОЗВИТОК

У статті проведено аналіз сучасного стану та управлінських заходів щодо формування інновацій в сучасному суспільстві.

Ключові слова: ноосфера, сталий розвиток, глобальна та місцева економіки, інноваційний розвиток, регіональна інноваційна політика, напрями інноваційного впливу.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Рух країни до цивілізаційного дослідницького простору має враховувати основні методологічні аспекти формування спільного інтелектуального простору, які мають досить глибоку історію розв'язання широкого кола проблем взаємодії людини і природи. Ці проблеми тісно пов'язані із розвитком природничих, технічних та суспільних наук. Значний внесок у розробку цієї теми здійснили ще Л. Монтеस्कьє, К. Ріттер, А. Гумбольдт. Зокрема, саме А. Гумбольдт розробив системно-еволюційний підхід до розуміння розвитку людської цивілізації [1].

Загальнопланетарний характер більшості екологічних проблем сучасності